

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy

maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Насретдинова Дилфуза Мухаммадиновна</i> ЖЕНЩИНЫ ТАТАРКИ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНА	13-19
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ АКАДЕМИК МУСИҚАЛИ ТЕАТРИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА	20-25
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI	26-32
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> XX ASRNING UCHINCHI CHORAGIDAGI IQTISODIY, IJTIMOIIY O'ZGARISHLAR VA ULARNING DEMOGRAFIK JARAYONLARGA TA'SIRI	33-37
<i>Саидбобоева Гулзора Нематжоновна</i> ЎРТА ОСИЁ ЭНЕРГЕТИКАЛАРИНИНГ I СЪЕЗДИ ХУСУСИДА	38-43
<i>Muminov Orifxuja</i> QIZILQUMNING LANDSHAFTI VA TARIXIY GEOLOGIYASI	44-49
<i>Avalova Gulshod Murodullayevna</i> HOJI BEKTOSH VALI – MUTASAVVUF FAYLASUF. HOJI BEKTOSH VALI MAJMUASI: TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	50-55
<i>Айтмуратова Жанылсын Жалгасовна, Жамалов Нурлан Юсупович</i> БУЮК АЛЛОМАЛАРИМИЗНИНГ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ	56-61
<i>Qurbonova Marg'uba</i> TIL SOHASIDAGI O'ZBEKISTON HUKUMATI SIYOSATI, O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	62-68
<i>Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi</i> BUXORO XONLIGIDA TOJIDDIN HASANXOJANING TUTGAN O'RNI VA IJTIMOIIY FAOLIYATI	69-72
<i>Убайдуллаева Моҳисадаф Суннатилла қизи</i> ҚЎҒИРЧОҚ ЎЙИН ЭНГ ҚАДИМГИ НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС СИФАТИДА	73-76
<i>Xoliqulov Rustam Sharipovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH SOHASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR	77-82
<i>Fayziyev Farrux Uktamovich</i> IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI	83-90
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ Қўллаб-қувватлашнинг АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	91-96

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod</i> ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI O'RNI	97-107
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич, Холиёров Парда Саъдуллаевич</i> КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	108-124
<i>Payazov Murod Maksudovich</i> “O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI” AJDA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH DAVR TALABI	125-131
<i>Юнусов Бегенч Мавланбердиевич</i> ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ РИВОЖЛАНИШИНИ БАШОРАТЛАШ, УЛАРНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	132-143
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Hoshimjanovich, Sayitbaev Shermirza Datkamirzaevich</i> KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI AYLANMA VOSITALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	144-151
<i>Мадрахимов Кахрамон Эгамберганиевич</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	152-161
<i>Palvaniyazov Anvar Amatovich</i> MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHDA INVESTITSION SIYOSATNING AHAMIYATI	162-165
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSIYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJIRIBALARDAN FOYDALANISH	166-172
<i>Raxmanova Rushana</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJI VA KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR	173-178
<i>Xayrullayev Shaxram Yunus o'g'li</i> SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DINAMIKASI	179-186
<i>Qodirov Bahodir Tursunovich</i> “QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI”NING O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	187-192
<i>Bekjanov Dilmurad Yuldashovich, G'oyibnazarov Muxammad Xamidbekovich</i> LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINING AHAMIYATI	193-199
<i>Masharipova Durdona</i> RAQAMLI PLATFORMALARNING GLOBAL TASHQI SAVDOGA TA'SIRI: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR	200-206
<i>Нурмухамедова Барно Исмаиловна, Урунова Гульнара Чарикулиевна</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	207-213

<i>Xidirova Marg'uba Rustamovna, Zakirov Asilbek Adilovich</i> KORPORATIV BOSHQARUV MEKANIZMLARI ORQALI AKSIYADORLIK JAMIYATINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	214-218
---	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon</i> TALABALARDA FALSAFIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	219-223
<i>Shaydullayev Normuhammad</i> INSON VA JAMIYAT O'ZARO ALOQALARI: MUVOZANAT VA RIVOJLANISH	224-228
<i>Раджапбоева Хуршида Мақсудовна</i> ШАРОФ РАШИДОВ БАДИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ	229-233
<i>Abdullayeva Marhabo Uskinbayevna</i> YUSUF XOS HOJIB "QUTADG'U BILIG" ASARIDA AXLOQ MASALASI.....	234-239
<i>Ризаев Илҳом</i> ТАРТИБ ВА ХАОС: ЎЗ-ЎЗИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШ ҲОЯЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ ТАДҚИҚИ	240-247
<i>Niyozova Nilufar</i> OQILONA TURMUSH SHAROITINI YARATISHDA OILANING O'RNI	248-252
<i>Usmonov Farrux</i> FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI	253-258
<i>Mirjavxarova Feruzaxon Usmonjonovna</i> AYOLLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOY, IQTISODIY VA MADANIY ASOSLARI: TARIXDAN BUGUNGI KUNGACHA	259-266
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'NAVIY VA G'OYAVIY MEKANIZMLAR	267-272
<i>Raxmankulov Farxod Raximkulovich</i> ISLOHOTLAR JARAYONIDA MULKDORLAR QATLAMINING MILLIY O'ZLIGINI ANGLASHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	273-278
<i>Asatov Sodiq Safarovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA PRAGMATIK YONDASHUVLARNING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	279-284
<i>Yusupova Feruza Zoyirovna</i> AXLOQIY TAFAKKURNING TAKOMILASHUVIDA AXLOQIY IDEALGA BO'LGAN EHTIYOJ	285-290
<i>Aripova Zulfiyaxon Solijonovna</i> SINERGETIKANING FALSAFIY VA IJTIMOY DUNYOQARASHGA TA'SIRI	291-296
<i>Saodatov Alimardon Abduraxmonovich</i> YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLISH VA UNI ASRAB AVAYLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	297-302

<i>Matluba Abduqodirovna Abdalimova</i> FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA ANALITIK VA KRITIK YONDASHUVLAR	303-307
<i>Safarova Tumaris Rustamkulovna</i> KOTIB CHALABIYNING SHARQ ILM-FAN TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNI	308-312
<i>Турсунов Мухиддин Болтаевич</i> АФСОНАВИЙ ДУНЁҚАРАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ	313-316
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA G'ARB DAVLATLARIGA TARQALISHI	317-326
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Karimova Ozodakhon Avazovna</i> LINGUOPRAGMATIC STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	327-338
<i>Sayfiddinova Gulnoza</i> MILLIY UYG'ONISH DAVRI QO'QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE'RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI	339-344
<i>Abdullayev Ziyodbek Mansurovich</i> O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL	345-352
<i>Otaboyeva Mazmuna Rahimovna</i> FE'LNING SEMANTIK VA GRAMMATIK KATEGORIYALARIDAGI DARAJALANISHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	353-359
<i>Алиева Эльвина, Темирова Озода</i> ПОВЕЛЕНИЯ И ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ЖЕЛАНИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В. Ф. ХОДАСЕВИЧА	360-365
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li</i> BADIIY TARJIMADA LEKSIK-GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TADQIQI (JON GRINNING "THE FAULT IN OUR STARS" ROMANINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASI MISOLIDA)	366-372
<i>Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi</i> SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI	373-378
<i>Abdumajitov Xurshid Alisher o'g'li</i> MULOQOT VA MADANIYAT SHARHIDAGI SPORT TILI	379-382
<i>Rajabova Karomat Chorshanbi qizi</i> TURKOLOGIYADA SO'ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR	383-389
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA JINOIY LINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNI	390-396
<i>Xasanova Kamila Baxtiyorovna</i> STUDYING ETHNOGRAPHIC VOCABULARY IN THE UZBEK LANGUAGE	397-401
<i>Бобаева Шахноза</i> ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В РЕЧИ	402-407

<i>Рузибаева Азиза Қаҳрамановна</i> АВАЗ ЎТАР ИЖОДИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАЪСИРИ	408-413
<i>Umurzakova Aygul Umarovna</i> ARAB TILSHUNOSLIGIDA ZIYORAT TURIZMI TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH JARAYONI	414-418
<i>Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi, Egamberdiyeva Sarvinoz Esonali qizi</i> STILISTIK FIGURALARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI	419-423
<i>Xo'jamberdiyeva Gavhar Ilhom qizi</i> INGLIZ TILIDA "CHILD" KONSEPTINI AKS ETTIRUVCHI NOMINATSIYALAR	424-427
<i>Мирзаева Феруза Самижоновна</i> ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	428-433
<i>Badalbayeva Maloxat Yulchiyevna</i> TRANSLATION FEATURES OF EMERGENCY TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS	434-438
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING YASALISH USULLARI VA QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	439-444
<i>Po'latova Sarvinoz Botir qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZIDDIYATLI KOMMUNIKATSIYANING LIGVISTIK EKSPERTIZASI	445-449
<i>Aripova Saodat Taxirovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI HIKOYALAR TARJIMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	450-453
<i>Azamatova Gulnoza</i> THE GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN THE GERMAN LANGUAGE	454-458
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Мухитдинова Фирюза</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	459-465
<i>Imotnniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li</i> MULKNI BEGONALASHTIRISH SHARTNOMALARIGA OID KONSEPTUAL YONDASHUVLAR	466-470
<i>Ёкубов Шухратжон Восиджон угли</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК АВТОР И ИЗОБРЕТАТЕЛЬ: АНАЛИЗ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИЗОБРЕТЕНИЙ, СОЗДАНЫХ ИИ, В РАМКАХ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПАТЕНТНОГО ПРАВА	471-477
<i>Худайбердиева Мафтуна Зафар кизи</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА ДЕТЕЙ НА БЕСПЛАТНОЕ И КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ	478-483
<i>Begimov Rufat Musurmonovich</i> KONSTITUTSIYA – HUQUQ VA ERKINLIKLARIMIZ KAFOLATI	484-488
<i>Минойиддинов Абдурасул Баходирович</i> АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	489-494

<i>Иброҳимов Азимжон Абдумумин угли</i> “ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛИК ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРПОРАТИВ МУНОСАБАТЛАРГА ОИД ҚОИДАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВ”	495-500
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLIK KODEKSINING YANGI TAHRIRI LOYIHASI BIRINCHI BO'LIM 6-BOBIDAGI KONSEPTUAL MASALALAR TAHLILI	501-507
<i>Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич</i> ИЖАРА ШАРТНОМАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ЁНДАШУВЛАР	508-514
<i>Саидов Бобур Бахромжонович</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ВЕБ-РАЗРАБОТКАХ	515-524
<i>Асадов Шаҳриддин Фахриддинович</i> РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА МАСЛАҲАТ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	525-529
<i>Ганиев Нихолбек Валиевич</i> НОТИЖОРАТ КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР	530-536
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ortiqova Nargiza Akramovna</i> O'QUVCHILARDA TARBIYAVIY QADRIYATLAR MANBALARI VOSITASIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYANI OSHIRISHGA QARATILGAN SAMARALI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	537-541
<i>Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi</i> PEDAGOGIKA VA GUMANITAR FANLARINING JAMIYATDA TA'LIMNING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI	542-547
<i>Norboyev Nabijon Narziqulovich</i> SHAHMAT O'YININING SHAXS INTELEKTUAL SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	548-553
<i>Batirov Behzod Baratovich</i> FIZIKA TA'LIM MAZMUNINI TABAQALASHTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI	554-559
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i> GENDER METODINING NAZARIY ASOSLARI	560-564
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIGA INNOVATSION O'QITISH USULLARINING SAMARADORLIGI VA PEDAGOGIK SHAROITLARI	565-569
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI	570-575
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> JISMONIY YUKLAMADAN CHARCHASH VA QAYTARILISH DAVRLARINING FIZIOLOGIYASI	576-580
<i>Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna, Erkinova Dilshoda Sherali qizi</i> BOLALARDA TADQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING ASOSIY XUSUSIYATLARI	581-586

<i>Eshdavlatov Abdullo Boybo'ri o'g'li, Uralov Sardor Abdulla o'g'li</i> TALABALARNING VOLEYBOL MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGI	587-593
<i>Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI TIL ELEMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	594-607
<i>Mirzaeva Kamola Uralovna</i> THE ROLE OF THE FAMILY INSTITUTE IN EDUCATING A PROFESSIONAL GENERATION	608-612
<i>Tursunboyeva Mukhlisa Anvar kizi</i> BILINGUALISM AS A PROMISING FORM IN CHILDREN'S EDUCATION	613-619
<i>Ҳақназарова Нулуфар Қуранбоевна</i> ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ ШАРОИТИДА ПЕДАГОГ КАДРЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ТАЪМИНОТИ	620-625
<i>Sheraliyeva Shahnoza Usmanovna</i> INGLIZ TILIDA TALABALAR YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA TURLI YOZMA MATN NAMUNALARINI TAHLIL QILISHGA QARATILGAN MASHQLARNING AHAMIYATI	626-633
<i>Джанабаева Адина</i> ВОЗМОЖНОСТИ ЦИКЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	634-641
<i>Xoliqnazarov Azamat Begaliyevich</i> TALABALARNING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARIDA KUCH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH	642-646
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> QASHQADARYO VILOYATIDA PEDAGOGIKA FANINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	647-651
<i>Садиев Валижон</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	652-657
<i>Pulatova Muhabbat Egamberdievna</i> UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA O'QITUVCHILARDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI	658-663

Received: 10 November 2024
Accepted: 15 November 2024
Published: 25 November 2024

Article / Original Paper

SOME ISSUES OF ALIMONY OBLIGATIONS

Minojiddinov Abdurassul Bahodirovich,

Chairman of the Buvayda District Court for Criminal Cases in Fergana Region,
independent researcher

Abstract. The article analyzes the relationship between alimony and maintenance obligations in family law, their legal nature. The issues of legislative regulation of alimony obligations between parents and children, as well as contractual regulation, are covered. The features, advantages and disadvantages of the marriage contract and agreement on alimony payment are considered. The practical significance and prospects of contractual regulation of alimony obligations are outlined.

Keywords: alimony obligations, maintenance obligations, alimony, maintenance, parents and children, marriage contract, alimony payment agreement, family law, contractual regulation, property regime.

АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ

Миножиддинов Абдурасул Баходирович

Жиноят ишлари буйича Фаргона вилояти Бувайда туман
судининг раиси, мустакил изланувчи

Аннотация. Мақолада оила ҳуқуқидаги алимент мажбуриятлари ва таъминот мажбуриятларининг ўзаро нисбати, уларнинг ҳуқуқий табиати таҳлил қилинган. Ота-оналар ва болалар ўртасидаги алимент мажбуриятларининг қонунчиликдаги тартибга солиниши, шунингдек, шартномавий тартибга солиш масалалари ёритилган. Никоҳ шартномаси ва алимент тўлаш тўғрисидаги шартномаларнинг ўзига хос жиҳатлари, афзалликлари ва камчиликлари кўриб чиқилган. Алимент мажбуриятларини шартномавий тартибга солишнинг амалий аҳамияти ва истиқболлари баён этилган.

Калит сўзлар: алимент мажбуриятлари, таъминот мажбурияти, алимент, таъминот, ота-оналар ва болалар, никоҳ шартномаси, алимент тўлаш шартномаси, оила ҳуқуқи, шартномавий тартибга солиш, мол-мулк режими.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI9Y2024N75>

Кириш. Алимент мажбуриятлари оила ҳуқуқининг энг муҳим институтларидан бири ҳисобланади. Бугунги кунда жамиятда оилавий муносабатларнинг мураккаблашуви, никоҳдан ажралишлар сонининг ортиши, шунингдек, трансмиллий оилаларнинг кўпайиши натижасида алимент мажбуриятлари масаласи янада долзарб аҳамият касб этмоқда. Бу ўз навбатида алимент мажбуриятларининг ҳуқуқий тартибга солинишини янада такомиллаштириш ва бу борадаги илмий тадқиқотларни чуқурлаштириш зарурлигини кўрсатмоқда.

Алимент мажбуриятлари институти замонавий оила ҳуқуқида икки йўналишда – қонуний ва шартномавий тартибга солинмоқда. Айниқса, сўнгги йилларда шартномавий тартибга солиш масалалари тобора долзарб аҳамият касб этмоқда. Никоҳ

шартномаси ва алимент тўлаш тўғрисидаги шартномалар орқали тарафлар ўз муносабатларини янада самарали ва мослашувчан тарзда тартибга солиш имкониятига эга бўлмоқдалар.

Мазкур мақола оила ҳуқуқида алимент мажбуриятларининг назарий ва амалий жиҳатларини таҳлил қилиш, мавжуд муаммоларни аниқлаш ва уларнинг ечимларини топишга қаратилган. Алимент мажбуриятларининг ҳуқуқий табиатини ўрганиш, уни тартибга солишнинг замонавий тенденцияларини таҳлил қилиш ва бу борадаги хорижий тажрибани ўрганиш орқали миллий қонунчилигимизни такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш тадқиқотнинг асосий мақсади ҳисобланади.

Аввало, айнан ота-оналар ва болалар ўртасидаги ўзаро алимент ҳуқуқлари ва мажбуриятларини кўриб чиқиш, "алимент мажбуриятлари" ва "таъминот мажбурияти", шунингдек, "алиментлар" ва "таъминот" тушунчаларининг ўзаро муносабатини таҳлил қилиш лозим.

Адабиётлар таҳлили ва методология. Бу тушунчалар оила ҳуқуқида ҳам, илмий адабиётларда ҳам кўп қўлланилади. И.А.Лакей ва И.В.Чеховская таъкидлашича, алиментлар — бу қонун ёки шартнома билан белгиланган ҳолларда бир оила аъзоси томонидан бошқа бир аъзога унинг ҳаёт кечириши учун зарур бўлган маблағи бўлмаган тақдирда бериладиган таъминотдир[1, 89 – 91 б]. Яъни, улар бу тушунчаларни бир деб ҳисоблайдилар. Умуман олганда, алиментларга бир оила аъзоси бошқасига ихтиёрий равишда бериладиган таъминотни киритади ва бу таъминот озиқ-овқат, кийим-кечак, парвариш ёки бошқа турдаги маҳсулот ёки пул шаклида амалга оширилиши мумкин, шунингдек, алоҳида шахс томонидан бошқа шахсни таъминлаш мақсадида мажбурий равишда берилган маблағлар ёки мол-мулк ҳисобланади. Шунга қарамай, олимлар ҳуқуқий адабиётда “алиментлар” ва “таъминот” тушунчаларини фарқлашини таъкидлайдилар. Хусусан, А.Эприканнинг фикрича, “алиментлар” атамасини оилавий муносабатлар нормал бўлмаган ҳолатларда ишлатиш керак, агар қонун бўйича мажбуриятни ихтиёрий равишда ўз зиммасига олган бўлса, “таъминот” атамасини қўллаш мақсадга мувофиқдир[2, 20 – 23 б]. Худди шу фикрни А.С.Волохов ҳам билдирган бўлиб, алимент тушунчасини уларни суд орқали мажбурий ундириш қарорлари билан боғлайди[3, 418 – 424 б]. Л.Красицьканинг таъкидлашича, агар болани таъминлаш учун алимент суд қарори асосида ундирилса, таъминот мажбуриятлари алимент мажбуриятларига айланади ва бу ҳолда нафақат шахсий манфаатлар (боланинг ёки ота-онанинг), балки жамоат манфаатлари ҳам ҳимоя қилинади (боланинг ривожланишини таъминлаш ва уни муносиб жамият аъзоси сифатида шакллантириш)[4, 182 – 188 б].

Муҳокама. Шу билан бирга, бизнингча, алимент мажбурияти — бу оилавий ҳуқуқий муносабатларда иштирокчининг оила аъзоларини моддий таъминот билан таъминлаш, уларга ғамхўрлик қилиш мажбурияти бўлиб, бу мажбурият ҳам ихтиёрий, ҳам мажбурий равишда бажарилиши мумкин. Бу мажбурият қонун асосида ҳам, шартнома асосида ҳам (чунки таъминот ҳақидаги қоидалар никоҳ ёки бошқа оилавий шартномада бўлиши мумкин) юзага келади, шунингдек, ушбу мажбуриятга эга бўлган шахснинг таъминот олиш ҳуқуқи ҳам мавжуд. З.Ромовскаянинг тўғри таъкидлашича, алимент мажбурияти — бу ҳуқуқий муносабатлардир[5, 25 б], унда мажбуриятга эга томон (таъминот бериш мажбуриятига эга) ва ҳуқуққа эга томон (таъминот олиш ҳуқуқига эга) мавжуд бўлиб, бу фуқаролик ҳуқуқидаги тегишли ҳуқуқий

муносабатларга ўхшашдир. Шу билан бирга, алимент мажбуриятини бундай тушуниш уни кенг маънода тушунишга тенг келади (бунда "алиментлар" ва "таъминот" тушунчаларини бир хил деб ҳисоблаш мумкин, бироқ мажбурият фақат уни бериш мажбуриятини эмас, балки бундай таъминотни олиш ҳуқуқини ҳам, ушбу ҳуқуқ ва мажбуриятнинг юзага келиши ва тугатилишига сабаб бўлувчи асосларни ҳам ўз ичига олади). Тор маънода эса алимент мажбуриятини тегишли шахснинг таъминот бериш мажбуриятигагина қаратиш мумкин. Алимент мажбуриятини фақат суд қарори орқали мажбурий ундиришгача тортиш, бизнингча, мақсадга мувофиқ эмас, чунки суд қарори фақат алимент мажбуриятидаги томонларнинг манфаатларини ҳимоя қилишга ёрдам беради, бундай мажбуриятнинг юзага келишининг асоси эса суд қарори эмас, балки қонун (шартнома) нормаси ҳисобланади. Бу норма таъминот бериш мажбуриятини ва ушбу норманинг белгиланган шартларини (қариндошлик муносабатлари, боланинг вояга етмаганлиги ёки таълим олаётганлиги ва мустақил даромадга эга эмаслиги, меҳнатга лаёқатсизлик, таъминот бериш имконияти ва ҳоказолар) мавжудлигини назарда тутаяди.

Агар ота-оналарнинг болаларига нисбатан алимент мажбуриятларини белгиловчи қонунчиликни кўриб чиқсак, Оила кодексига мувофиқ, ота-оналар бола вояга етгунга қадар уни таъминлашлари шарт. Бунда, ота-оналар болани таъминлаш мажбуриятини бажариш усулларини ўзаро келишув асосида белгилайдилар (хусусан, боладан алоҳида яшайдиган ота ёки она болани таъминлашда пул ва (ёки) натурал шаклда иштирок этиши мумкин). Агар ота-оналар болани таъминлаш тартиби бўйича келиша олмасалар, суд қарорига кўра, болани таъминлаш учун маблағ (алиментлар) унинг онаси ёки отасининг даромадининг маълум қисмида ёки улардан бирининг ёки бола билан бирга яшайдиган бошқа қонуний вакилларнинг танловига кўра аниқ пул миқдорида ундирилади.

Агар ота-оналардан бири доимий яшаш учун хорижга кетса, алиментлар Ўзбекистон халқаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги оилавий масалалар бўйича янги яшаш давлати билан тузган халқаро шартнома тартибида ундирилади. Шу билан бирга, агар ота-оналардан бири яшаш учун кетган давлат Алиментларни хорижда ундириш тўғрисидаги Конвенцияни ратификация қилган бўлса, бола билан бирга яшайдиган ота ёки она унинг алимент мажбуриятлари бўйича қарорни тан олиш ва ижро этишни талаб қилиб мурожаат қилиши мумкин.

Агар ота-онанинг яшаш жойи ёки турган жойи номаълум бўлса ёки улар алимент тўлашдан бўйин товласа ёки болани таъминлаш имкониятига эга бўлмаса, болага унинг тарбияси билан шуғулланувчи оиласининг моддий ҳолатини ҳисобга олган ҳолда вақтинчалик давлат ёрдами тайинланади.

Оила кодекси алимент мажбуриятларини ҳуқуқий тартибга солишда кўплаб янгиликларни киритган. Жумладан, Оила кодексининг 142-моддасида белгиланишича, агар суд қарори ёки ота-оналар ўртасидаги келишувга асосан алимент тўлаш мажбуриятига эга бўлган шахснинг айби билан қарздорлик вужудга келган бўлса, алимент олувчи ҳар бир кечиктирилган кун учун тўланмаган алимент суммасининг бир фоизи миқдорида жарима (пеня) ундириш ҳуқуқига эга (ҳар ҳолда, бу миқдор алимент тўловчининг моддий ва оилавий ҳолатини ҳисобга олган ҳолда суд томонидан камайтирилиши мумкин, шунингдек, агар алимент тўловчи вояга етмаган бўлса, бу

қўлланилмайди). Шу билан бирга, Л. Красицканинг таъкидлашича, мазкур қоида фақат алимент суд қарори билан ундириладиган ҳолатларда қўлланилади [4, 182 – 188 б]. Агар алиментларни тўлаш алимент шартномаси асосида амалга ошириладиган бўлса, ОҚнинг 142-моддасини қўллаш учун асослар мавжуд эмас, фақатгина бу қоида шартномада бевосита кўрсатилган бўлса, унга амал қилинади.

Натижалар. Қонунчиликда суд аралашувисиз бола учун алимент тўлаш бўйича алоҳида шартнома тузиш орқали ота-оналар ўртасида алимент мажбуриятларини тартибга солиш имконияти назарда тутилган [6, 49-52 б]. Ота-оналар ва болалар, эр-хотин, шунингдек, бошқа оила аъзолари ва қариндошлар ўртасида алимент мажбуриятлари фақат қонунчилик билан эмас, балки оилавий муносабатларда иштирок этувчилар ўз зиммасига тегишли мажбуриятларни олиши мумкин бўлган ҳолатларда ҳам белгиланиши мумкин, ҳатто қонунчилик уларни бундай мажбуриятни олишга мажбурламаса ҳам. Бу ҳолат “алимент мажбуриятларини шартномавий тартибга солиш” деб номланади.

Шундай шартномалардан бири — никоҳ шартномаси (оилавий амалиётда «никоҳ шартномаси» деб ҳам аталади), у эр-хотиннинг, жумладан, ота-оналарнинг мулкӣ ҳуқуқлари ва мажбуриятларини тартибга солиши мумкин. Хусусан, томонлар никоҳ шартномаси шартларига мувофиқ, бир турмуш ўртоққа меҳнатга яроқли бўлмаганлиги ва моддий ёрдамга муҳтожлигидан қатъи назар, таъминот бериш бўйича келишиб олишлари мумкин. Агар никоҳ шартномасида алиментларни тўлаш шартлари, миқдори ва муддатлари белгиланган бўлса, шартнома бўйича ўз мажбуриятини бажармаслик ҳолатида алиментлар нотариуснинг ижро ёзуви асосида ундирилиши мумкин. Никоҳ шартномасида бир турмуш ўртоқнинг мулкӣ (пул) компенсация олиш билан боғлиқ таъминот ҳуқуқини бекор қилиш имконияти белгиланиши мумкин.

Эр-хотин шунга ўхшаш ҳуқуқ ва мажбуриятларни таъминот бериш тўғрисидаги алоҳида шартномада ҳам белгиланиши мумкин, бундай шартнома тузиш имконияти оила қонунчилиги назарда тутилган. О.М. Пономаренко таъкидлаганидек, таъминот бериш тўғрисидаги алоҳида шартномада эр-хотинга алимент олувчининг меҳнатга яроқли бўлиш-бўлмаслиги ва моддий ёрдамга муҳтожлигига боғлиқ бўлмаган ҳолда ҳуқуқ белгиланиши мумкин [7, 48–58 б].

Бундан ташқари, никоҳ шартномасида ота-она сифатида эр-хотиннинг мулкӣ ҳуқуқлари ва мажбуриятлари белгиланиши мумкинлиги сабабли, у эр-хотиннинг болаларини таъминлаш бўйича қўшимча мажбуриятларни ҳам белгилаши мумкин. Никоҳ шартномаси боланинг ОҚда белгиланган ҳуқуқларини камайтирмаслиги керак. Бу қоида боланинг мулкӣ ҳуқуқларига кафолат беради. Шундай экан, ота-оналар болани алимент ҳуқуқидан, мулкка эга бўлиш ҳуқуқидан, муайян турар жойда яшаш ҳуқуқидан ва шу каби бошқа ҳуқуқлардан маҳрум қилишга қаратилган никоҳ шартномасини тузолмайдилар. Шунингдек, никоҳ шартномаси эр-хотиндан бирини жуда ноқулай молиявий аҳволга солиб қўйиши мумкин эмас.

Фуқаролик ҳуқуқи бўйича олимлар никоҳ шартномаси тузишнинг афзалликлари ва кафолатларини қуйидагича қайд этадилар: биргаликда орттирилган мол-мулкни тақсимлашда пропорцияни ўзгартириш имконияти. Масалан, уни тенг эмас, балки бошқа улушларга бўлиш мумкин; никоҳдан олдин эр-хотиндан бирига тегишли бўлган уй-жойдан фойдаланиш режимини белгилаш имконияти. Масалан, эр ёки хотин

никоҳдан кейин иккинчи турмуш ўртоқнинг квартирасига кўчиб ўтади. Бундай ҳолатда никоҳ шартномасида на фақат эр-хотин ёки аввалги никоҳдан бўлган катта ёшли болаларнинг яшаш тартиби, балки эр ёки хотиннинг бошқа қариндошлари учун яшаш тартиби ҳам белгиланиши мумкин. Энг яқин одамлар — қайнота ва қайнона ҳақида ҳам ўйлаш мумкин. Улар билан доимий яшаш ҳуқуқи шартномада назарда тутилса, маънавий дилемма юзага келмайди. Шу тариқа, никоҳ шартномаси оилавий можароларни олдини олишга ёрдам беради, уйдаги яшаш тартибини белгилайди ва ажрашиш ҳолатида дарҳол кўчиб чиқиш мажбуриятини таъминлайди. Никоҳ шартномасида эр-хотиндан бирини ажрашганидан кейин таъминлаш мажбурияти ҳам кўрсатилиши мумкин. Масалан, аёл шартнома шартларидан бири сифатида ажрашгандан кейин уни таъминлаш мажбуриятини эрга юклай олади ва таъминлаш миқдорини ҳам белгилай олади. Бундан ташқари, ўз онасини, яъни қайнонасини ёки бошқа қариндошларини таъминлаш талабини ҳам шартномага киритиш мумкин. Эрақ ҳам ажрашганидан кейин таъминотга даъво қилиш ҳуқуқига эга ва бунини шартномада кўрсатиши мумкин, аммо бизнинг жамият ҳали ҳам патриархал бўлганлиги сабабли, бу шарт одатда аёллар томонидан киритилади[8, б 135-144].

Никоҳ шартномасини тузишга қарши бўлган аргументлар ҳам мавжуд. Жумладан, эр-хотинда никоҳ шартномасини тузиш – бу ишончсизлик белгиси, келажакдаги ажралиш жараёнини аниқлаш каби, деган қараш мавжуд. Чунки оила ижтимоий институт ҳисобланади, никоҳ шартномасининг асосий мақсади эса оилавий муаммоларни эмас, балки мол-мулк муносабатларини тартибга солишдан иборат. Никоҳ шартномаси эр-хотин ўртасида шахсий номоддий муносабатларни тартибга сола олмайди. Шартномада эр-хотиннинг болаларга нисбатан ҳуқуқ ва мажбуриятларини кўрсатиш мумкин эмас. Шунингдек, шартнома меҳнатга лаёқатсиз шахснинг таъминот олиш ҳуқуқини чекловчи, шунингдек эр-хотиндан бирини жуда оғир аҳволга қўядиган бошқа шартларни ўз ичига олмаслиги керак. Юқоридаги фикрларни яқунлар эканмиз, таъкидлаш мумкинки, никоҳ шартномаси фуқаролик ҳуқуқий келишув сифатида, оила ҳуқуқига хос хусусиятларга эга бўлган ҳолда кўриб чиқилиши лозим. У икки томонлама, консенсуал, пуллик ёки бепул, муддатли ёки муддатсиз бўлиб, эр-хотиннинг мол-мулк режимини, уларнинг ўзаро молиявий ҳуқуқ ва мажбуриятларини ўрнатишга қаратилган. Унинг ўзига хос жиҳатлари мавжуд ва илмий жиҳатдан янада тадқиқ этиш ва такомиллаштиришга муҳтож.

Никоҳда бўлмаган ёки никоҳдаги ота-оналар фарзандга таъминот тўлаш мажбуриятларини ҳал қилиш учун никоҳ шартномасидан доимо фойдалана олмайди, чунки унинг тузилиши пайтида улар никоҳда бўлиши ёки никоҳни рўйхатдан ўтказиш учун ариза берган бўлиши керак. Никоҳ шартномаси фақат никоҳ рўйхатдан ўтказилгандан сўнг кучга киради. Бундан ташқари, боланинг ота-онаси никоҳда бўлмаган шахслар бўлиши ҳам мумкин. Бундай ҳолларда алоҳида таъминот тўлаш (алиментлар) шартномасини тузиш мумкин. Оила қонунчилигига ота-оналар фарзандга алимент тўлаш тўғрисидаги шартномани тузиш ҳуқуқига эга бўлиб, унда тўлов миқдори ва муддатларини кўрсатиб ўтишлари мумкин, бу миқдор ва муддатлар оила қонунчилиги бўйича боланинг ҳуқуқларини чекламаслиги керак. Бундай шартнома никоҳда бўлмаган ота-оналар томонидан боланинг ота-онаси сифатида рўйхатдан ўтилган тақдирда тузилиши мумкин; никоҳдаги ота-оналар томонидан ажралишдан

сўнг ҳам тузилиши мумкин ва уни никоҳ шартномасидаги каби нотариус томонидан ижро этиш учун талаб қилиб олиш мумкин.

Хулоса. Фарзандга алимент тўлаш тўғрисидаги шартномада томонлар алимент тўловларининг шартлари, миқдори ва муддатларини мустақил белгилашлари мумкин; алиментларни тўловчининг иш ҳақининг бир қисмидан ёки муайян пул миқдоридан тўлаш, мол-мулк бериш йўли билан ёки шартномада кўрсатилган бошқа усулларда, ёки иш ҳақининг бир қисмидан ёки бошқа даромад манбасидан бир вақтнинг ўзида ва пулда тўлаш йўли билан амалга оширилиши мумкин. Алиментларни тўловчининг даромад турларини томонлар ўзлари белгилашлари мумкин; алиментларни тўлашнинг махсус тартиби (масалан, алиментларни шахсан олувчига тўловчи томонидан ёки учинчи шахслар орқали тўлаш, алиментларни почта орқали жўнатиш ёки банкдаги олувчининг ҳисоб рақамига ўтказиш); алиментларни индексация қилиш имконияти; касаллик даврида боланинг даволаниши, дам олиши, ўқиши, қобилиятларини ривожлантириш учун қўшимча харажатлар турлари ва миқдорлари ҳамда бошқа эҳтиёж ва манфаатлар; маблағларнинг мақсадли сарфланишини белгилаш. Шу тариқа, таъминот шартномасидаги томонлар суд қарори чиқаришда ҳисобга олинмайдиган кўплаб шарт ва тафсилотлар бўйича келишиб олишлари мумкин. Алимент тўловлари тўғрисидаги шартнома оила ва фуқаролик қонунчилиги билан тартибга солинадиган фуқаролик-ҳуқуқий шартномалар турига киради.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Лакей И. А., Чеховская И. В. Алиментное обязательство на содержание ребенка как вид семейного правоотношения. Сравнительно-аналитическое право. 2016. №4. С. 88-91.
2. Эприкан А. Алиментные обязанности других членов семьи и родственников: проблемные аспекты. Предпринимательство, хозяйство и право. 2018. №2. С. 20-23.
3. Волохов А. С. Алиментные обязанности других членов семьи и родственников. Государство и право. 2010. Выпуск 47. С. 418–424.
4. Красицкая Л. В. Неустойка как гарантия защиты права ребенка на его содержание. Сборник научных трудов Межрегиональной финансово-юридической академии (экономика, право). 2015. № 1(2). С. 182-188.
5. Семенова А., Седлов Д., Нараевская К. Алиментарная жадность. В России катастрофически растет число злостных неплательщиков алиментов. Новые известия. 2007.
6. Гресь Н.М. Договорное регулирование алиментных обязательств по содержанию родителями своих детей. Юридический научный электронный журнал. 2015. – №3. – С. 49-52.
7. Пономаренко О.М. Алиментный договор как основание возникновения алиментных обязательств. Сборник научных трудов Харьковского национального педагогического университета имени Сковороды. Серия "ПРАВО". 2017. Выпуск 27. С. 48–58.
8. Поцелуйко А. І. Шлюбний договір як цивільно-правовий інструмент сімейно-правового регулювання подружніх майнових відносин. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2016. №4. С. 135-144.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).